

SZACOWANIE KOSZTÓW ZWIĄZANYCH Z NADUŻYWANIEM ALKOHOLU W ŚWIETLE TEORII WZORCÓW PICIA¹

Wprowadzenie

W dyskusjach na temat problemów związanych ze spożyciem alkoholu - podobnie jak w wypadku innych zagadnień społecznych - często uwzględnia się kontekst ekonomiczny. Analiza ekonomiczna pozwala na ilościowy opis problemów, określenie roli rządów w procesie ich rozwiązywania oraz ocenę opłacalności i skuteczności rozmaitych strategii działania. Kryteria ekonomiczne (monetarne) umożliwiają obiektywizację wszelkich porównań. Z drugiej strony można łatwo manipulować terminologią ekonomiczną, wykorzystywać ją do prezentowania określonych racji służących osiągnięciu partykularnych celów.²

W ostatnich dziesięcioleciach prowadzono wiele programów badawczych nt. kosztów nadużywania alkoholu³. Mają one wiele cech wspólnych, np. koncentrują się na ogólnej sumie kosztów ponoszonych przez społeczeństwo, różnią się jednak znacznie pod względem metodologii oraz wyników (zob. Tabela). Na przykład koszty nadużywania alkoholu - w przeliczeniu na jednego mieszkańca - w Kanadzie i Australii stanowią połowę kosztów zarejestrowanych w USA, a w Wielkiej Brytanii są aż pięciokrotnie niższe.

Międzynarodowe porównanie szacunkowych społecznych kosztów konsumpcji alkoholu⁴				
Autorzy badania	Państwo	Data opracowania	Pierwotne szacunki kosztów ogółem⁵ [w mln, waluta lokalna]	Koszty [% PKB]
McDonnel & Maynard (1985)	Wielka Brytania	1983	1 614	0,5
Adrian (1988)	Kanada	1981	5 672	1,6
Rice, et al. (1990)	USA	1985	70 340	1,7
Nakamura, et al. (1993)	Japonia	1987	664 000	1,9
Collins & Lapsley (1996)	Australia	1992	3 830	1,0
Single, et al. (1998)	Kanada	1992	7 522	1,1
Harwood, et al. (1998)	USA	1992	148 000	2,3

Na badania tego rodzaju często powołują się politycy podczas przygotowywania i wdrażania ustaw, rozporządzeń oraz programów mających na celu zmniejszenie szkodliwych - zdrowotnych i społecznych - skutków spożywania alkoholu. Opublikowano wiele prac na ten temat, w których znajdziemy zarówno obszerne analizy, jak i omówienia poszczególnych poglądów i metod badawczych.⁶ Niniejszy raport nie obejmuje szczegółowej analizy wszystkich punktów widzenia, ale pokrótce przedstawia metody szacowania kosztów społecznych związanych z konsumpcją alkoholu, pojawiające się przy tym problemy oraz wynikające stąd zadania na przyszłość.

Najnowsze osiągnięcia

Rosnąca wiedza na temat wpływu wzorców spożycia na skutki konsumpcji alkoholu rzuca nowe światło na politykę alkoholową.⁷ Ponadto coraz więcej dowodów medycznych wskazuje na korzyści płynące z umiarkowanego spożywania napojów alkoholowych.⁸ Dokonanie wyraźnego rozróżnienia między konsumentami, którzy wynoszą korzyści ze spożywania alkoholu, a tymi, których cechują szkodliwe wzorce spożycia, może pomóc we właściwej alokacji - zwykle niewystarczających - środków na realizację programów prewencyjnych i terapeutycznych.⁹

W 1994 roku, podczas międzynarodowego sympozjum na temat ekonomicznych i społecznych kosztów uzależnień, opracowano zbiór wskazówek, które miały służyć ujednoczeniu metodologii i umożliwić porównywanie wyników badań prowadzonych w różnych państwach.¹⁰ Zasugerowano stosowanie tzw. metody COI (cost-of-illness), choć wiadomo, że nie jest ona pozbawiona wad (które zostały omówione poniżej). 23 czerwca 1996 roku Komisja ds. Gospodarki, Polityki Monetarnej i Przemysłowej Rady Europejskiej oraz Parlament Europejski przyjęły uchwałę zawierającą następujące stwierdzenie: „Kraje członkowskie, przy współpracy z Komisją, zobowiązane są do oceny kosztów (społecznych, gospodarczych oraz zdrowotnych) konsumpcji alkoholu; oceny te powinny obejmować zarówno pozytywne, jak i negatywne aspekty spożywania alkoholu.”

Te i inne wydarzenia dowodzą dużego zainteresowania społecznymi kosztami konsumpcji alkoholu. Wyzwaniem jest uzyskanie danych, które umożliwią ustawodawcom zmniejszenie szkodliwych skutków spożywania alkoholu oraz popularyzację korzystnych wzorców spożycia. Badania wykorzystujące model wzorców spożycia powinny pomóc rządowi w zmniejszeniu kosztów dzięki ograniczeniu konsumpcji alkoholu przez tych, którzy takie koszty generują.

Ocena kosztów społecznych: przegląd problemów

Ocena ekonomicznych skutków nadużywania alkoholu nastrocza wiele trudności. Najważniejsza z nich dotyczy punktu wyjścia. Część badaczy przyjmuje ogólnie powszechne podejście za koszty nadużywania alkoholu uznając wszystkie koszty, zarówno wewnętrzne (czyli ponoszone przez tych, którzy piją), jak i zewnętrzne (ponoszone przez pozostałych).¹¹ W rezultacie koszty te obejmują koszty społeczne związane z przedwczesnymi zgonami i nadmierną zachorowalnością, które szacuje się na podstawie ilości wyprodukowanego alkoholu. Przesunięcia środków finansowych (np. wypłaty z ubezpieczeń społecznych) nie są brane pod uwagę, gdyż nie zmieniają całkowitej wielkości zasobów budżetowych. Uwzględnia się natomiast koszty administrowania tego rodzaju świadczeniami.

Inni ekonomiści biorą pod uwagę wyłącznie koszty zewnętrzne.¹² Nie uwzględniają zatem strat wynikających ze spadku dochodów osób nadużywających alkohol, kalkulują natomiast środki przekazywane osobom nadużywającym alkohol przez pozostałą część społeczeństwa za pośrednictwem np. systemu świadczeń emerytalnych czy też grupowych ubezpieczeń na życie. Są wreszcie badacze przyjmujący punkt widzenia rządów, dla których najważniejsza jest ocena wpływu kosztów nadużywania alkoholu na budżet państwa.¹³ Szacunki tego rodzaju uwzględniają dochody z tytułu akcyzy, cła oraz podatku dochodowego, a także wydatki na system opieki zdrowotnej i wymiar sprawiedliwości.

Kolejne trudności pojawiają się przy definiowaniu pojęcia nadużywania alkoholu, określaniu, jakie koszty powinny być uwzględniane, a także dzieleniu ich na przejrzyste kategorie, mające umożliwić precyzyjne prowadzenie szacunków i unikanie wielokrotnego uwzględniania tych samych wartości. Trudno jest przy tym przypisać finansowe wartości efektom, które same w sobie nie są materialne. Oczywistym przykładem jest tu przypisanie konkretnych kwot do zgonów spowodowanych nadużywaniem alkoholu. Kolejne trudności pojawiają się w konsekwencji wiązania niektórych kosztów z nadużywaniem alkoholu, gdyż określenie związków przyczynowo-skutkowych nie jest zazwyczaj łatwe, a stwierdzenie, że dany zgon, choroba, zbrodnia lub spadek dochodów jest skutkiem nadużywania alkoholu, może często budzić wątpliwości. Trudności przysparza ponadto wybór odpowiednich stóp dyskontowych. Wiele problemów przy szacowaniu poszczególnych kategorii kosztów pojawia się również z powodu niepełnych danych oraz na skutek trudności w oszacowaniu wartości niemierzalnych (takich jak np. spadek produktywności).

Spadek produktywności spowodowany nadużywaniem alkoholu to kwestia wyjątkowo trudna, trudno jest bowiem zmierzyć wartość towarów i usług, które nie zostały wyprodukowane lub dostarczone z powodów związanych z alkoholem. Zakładając, że dochody poszczególnych osób odzwierciedlają ich produktywność, kosztom spadku produktywności odpowiada spadek wynagrodzeń osób cierpiących na zaburzenia związane z nadużywaniem alkoholu. Według danych amerykańskich za rok 1985, wynagrodzenia pracowników, którzy w jakimkolwiek okresie swego życia spełniali kryteria klinicznej definicji osób nadużywających alkoholu lub uzależnionych były o 1,5-18,7% niższe (w zależności od wieku i płci) od dochodów osób, które nigdy nie kwalifikowały się do tej kategorii.¹⁴

Rozmiar, a nawet sam fakt występowania spadku produktywności bywają kwestionowane.¹⁵ W pracy z 1991 roku Cook stwierdził, że „niewiele jest wiarygodnych dowodów [...] na to, że osoby spożywające nadmierne ilości alkoholu są mniej produktywne niż pozostali pracownicy (po uwzględnieniu różnic w wykształceniu oraz cech demograficznych)”. Również Heien i Pittman utrzymują, że metody wykorzystane przez amerykański Krajowy Instytut ds. Alkoholizmu i Nadużywania Alkoholu (National Institute for Alcoholism and Alcohol Abuse - NIAAA) do szacowania spadku produktywności są niewłaściwe, a szacunki przekraczają wartości rzeczywiste.¹⁶

Szacowanie ogólnych kosztów nadużywania alkoholu na podstawie metody COI ma również wiele ograniczeń. Metoda COI na ogół pomija niektóre konsekwencje picia alkoholu. Należą do nich np. ból i cierpienie uzależnionych oraz ich rodzin, przyjaciół i współpracowników; wpływ nadużywania alkoholu na stabilność rodziny, a także pośrednie efekty nadużywania alkoholu w innych dziedzinach gospodarki, takich jak ubezpieczenia, motoryzacja czy rynek napojów bezalkoholowych. Szacunki kosztów nie uwzględniają tych czynników, gdyż nie można ich określić w sposób prosty i wiarygodny.

Kolejna trudność polega na tym, że metoda COI obejmuje zarówno koszty dobrowolnie ponoszone przez konsumentów alkoholu, jak też koszty, które narzucają oni reszcie społeczeństwa. Krytycy podważają takie stanowisko twierdząc, że jedynie te ostatnie mogą być zaliczone jako koszty społeczne uwzględniane w polityce państwa, gdyż koszty ponoszone dobrowolnie przez pijących powinny być traktowane jako uzasadniona konsekwencja prawa do indywidualnego wyboru.¹⁷ Niektórzy argumentują, że potencjalne uzależniające działanie alkoholu (przynajmniej w wypadku niektórych ludzi) zmniejsza wagę argumentu dotyczącego indywidualnego wyboru.

Saunders i Grant zauważają jednak, że nadużywanie alkoholu oraz uzależnienie to dwa odrębne zagadnienia.¹⁸ Co więcej, opracowana niedawno ekonomiczna teoria „racjonalnego uzależnienia” postuluje, by do ochrony różnych grup konsumentów przed uzależnieniem stosować różne strategie.¹⁹ Becker twierdzi na przykład, że regularne podnoszenie ceny napojów alkoholowych może być szczególnie skuteczne w przypadku, gdy celem jest zmniejszenie nadmiernej konsumpcji wśród osób młodszych, biedniejszych i gorzej wykształconych, natomiast na osoby starsze, bogatsze i lepiej wykształcone większy wpływ mają informacje o zdrowotnych konsekwencjach picia.²⁰ Markandya i Pierce twierdzą, że koszty społeczne picia są wyższe w sytuacji, gdy konsumenci nie są świadomi szkodliwych skutków picia oraz uzależnieni.²¹

Metoda COI opiera się na porównaniu konsekwencji obecnego poziomu nadużywania alkoholu z hipotetyczną sytuacją, w której zjawisko nadużywania alkoholu nie miałoby miejsca. Szacunki uzyskane w taki sposób nie mogą być jednak interpretowane jako miara potencjalnych korzyści, które społeczeństwo zyskałoby dzięki wyeliminowaniu problemów związanych z nadużywaniem alkoholu, gdyż w rzeczywistości osiągnięcie takiego celu nie jest możliwe.

Z tych samych powodów poszczególne pozycje na rachunku kosztów ekonomicznych związanych z nadużywaniem alkoholu odzwierciedlają, a jednocześnie ograniczają, możliwości wykorzystania tych informacji. Szacunki kosztów ponoszonych przez społeczeństwo pozwalają ocenić znaczenie problemu, co przyczynia się do skupienia uwagi i środków na działaniach mających na celu obniżenie tych kosztów. Pomagają również rozpoznać zjawiska, które generują największe koszty, co może pomóc w wybraniu odpowiedniej strategii działania i przez to uzyskaniu znacznych oszczędności. W wielu innych zastosowaniach ogólne szacunki kosztów są jednak praktycznie bezużyteczne. Na przykład ocena skuteczności konkretnego przepisu czy też programu prewencyjnego wymaga analizy związanych z nim kosztów i korzyści. Dane o kosztach ogólnych nie dostarczają ponadto wskazówek na temat optymalnych stawek podatkowych, gdyż z punktu widzenia ekonomii podatek akcyzowy powinien wynikać z kosztów, które z tytułu picia przez jednych ponosi reszta społeczeństwa, a nie tych, które ponoszą sami pijący (metoda COI łączy natomiast te dwa rodzaje kosztów).²²

Większość badaczy zajmujących się społecznymi kosztami nadużywania alkoholu jest w pełni świadoma tych trudności i w swoich pracach umieszcza odpowiednie zastrzeżenia. Wciąż modyfikuje się i doskonali metodologię badań, w tym także wspomnianych wcześniej zaleceń międzynarodowych. Powinno to zaowocować badaniami opartymi na bardziej zaostrożonych kryteriach, dzięki czemu ich wyniki będą bardziej użyteczne.

Konsekwencje dla polityki alkoholowej

Dokładne określenie kosztów nadużywania alkoholu jest niezwykle ważne dla ustawodawców, ponieważ - zgodnie z prawami ekonomii - podatek akcyzowy powiązany odpowiednio z kosztami ponoszonymi przez część społeczeństwa (tj. tych, którzy nie nadużywają alkoholu) pozwala na kontrolowanie tych kosztów z korzyścią dla ogółu społeczeństwa.²³ W szczególnym wypadku napojów alkoholowych trafne określenie odpowiednich stawek podatkowych okazuje się być jednak bardzo trudne, gdyż zdecydowana większość konsumowanego alkoholu nie generuje żadnych kosztów społecznych. Niektórzy ekonomiści twierdzą ponadto, że podatki nie są najskuteczniejszym sposobem walki ze zjawiskiem nadużywania alkoholu i wiążącymi się z tym kosztami.

Przez koszty zewnętrzne rozumiemy obciążenia, które osoby spożywające nadmierne ilości alkoholu narzucają innym, podczas gdy koszty wewnętrzne są ponoszone przez samych pijących.²⁴ Klasyczne podejście ekonomiczne zakłada, że decyzje pijących zależą od rachunku kosztów wewnętrznych i oceny korzyści wynikających z picia, nie zależą natomiast od kosztów zewnętrznych.²⁵ Rachunek ekonomiczny wymaga zatem, aby podatek akcyzowy na dobra generujące koszty zewnętrzne był na tyle wysoki, by przynajmniej owe koszty wyrównać.

Dwa najważniejsze zadania stojące przed rządami to rekompensowanie społecznych kosztów nadużywania alkoholu oraz ich zmniejszanie. Jeżeli nie udaje się tego osiągnąć, to mechanizmy rynkowe wykorzystywane są w sposób niewłaściwy. Jest to na ogół powód do interwencji rządu (który np. zmienia stawki podatkowe). Francuski ekonomista w dziedzinie polityki socjalnej A.C. Pigou twierdzi, że koszty społeczne uzasadniają interwencję władz.²⁶ R.H. Coase, inny specjalista w tej dziedzinie, poszedł o krok dalej. Zakwestionował założenie Pigou, że koszty zewnętrzne to zjawisko jednokierunkowe i podkreślał ich dwukierunkowy charakter²⁷. Posłużmy się przykładem kosiarki do trawy — jej hałas nie przeszkadza nikomu, jeżeli sąsiadów nie ma w domu. Coase twierdzi, że teoria Pigou uzasadniająca interwencję władz jest błędna. Uważa, że rynek jest w stanie sam rozwiązać problem kosztów zewnętrznych, o ile koszty negocjacji oraz transakcji będą niskie, np. — wracając do poprzedniego porównania - sąsiedzi mogą sami zdecydować, kiedy wolno kosić trawę kosiarką. Wg Coase'a występowanie kosztów zewnętrznych nie uzasadnia interwencji rządu.

Analizy kosztów społecznych są często wykorzystywane do określenia poziomu zewnętrznych kosztów nadmiernej konsumpcji alkoholu. Pośrednio wiąże się to z problemem optymalnych stawek podatkowych.²⁸ Bez odpowiedzi pozostaje jednak pytanie, czy taka forma interwencji władz jest odpowiednią metodą rekompensowania i zmniejszania społecznych skutków nadużywania alkoholu. Jeśli nie, to pod znakiem zapytania staje przydatność prac badających koszty społeczne. W tej sytuacji władze mogą potrzebować innego rodzaju informacji.

Konsumenci alkoholu uważani byli dotychczas za grupę jednolitą. Coraz powszechniejszy jest jednak pogląd, że to nieprawda. Konsumenci napojów alkoholowych są grupą zróżnicowaną, a konsekwencje picia najłatwiej analizować opierając się na wzorcach spożycia. Prowadzi to do nowych spostrzeżeń, a w efekcie - do alternatywnych rozwiązań problemu rachunku kosztów społecznych.

Rozpatrzmy czysto hipotetyczną sytuację, kiedy na świecie istnieją wyłącznie dwie grupy pijących: osoby nadużywające alkoholu, które generują koszty społeczne, oraz konsumenci umiarkowani, którzy kosztów tych nie generują. (Należy wspomnieć, że naukowcy dyskutują właśnie o znaczeniu kosztów społecznych generowanych przez tych umiarkowanych konsumentów, którzy nadużywają alkoholu jedynie okazjonalnie). Nałożenie podatku na umiarkowanych konsumentów zmusza ich do wyrównywania kosztów, do których powstania się nie przyczyniają. W tym przypadku podatki nie są jedynym ani nawet najskuteczniejszym sposobem rozwiązania problemu kosztów. Rekompensują straty, ale zaburzają jednocześnie funkcjonowanie rynku (wyższe ceny będące rezultatem obciążeń podatkowych spowodują, że umiarkowani konsumenci będą spożywać mniej alkoholu niż byłoby to optymalne ze społecznego punktu widzenia).

Gdyby populacja konsumentów była jednolita, nałożenie podatku i podział wpływów mógłby być skuteczną metodą działania. W przypadku jej zróżnicowania pojawia się jednak problem dystrybucji wpływów (z podatków na alkohol). Tylko zupełni abstynenci nie ponoszą strat w wyniku działania systemu podatkowego, natomiast konsumenci umiarkowani i odpowiedzialni płacą zbyt wiele. Karani są za zachowania nadmiernie pijących, za które nie ponoszą odpowiedzialności, pijąc przy tym nawet mniej, niż byłoby to wskazane dla zdrowia i dobrego samopoczucia. Jednocześnie osoby nadużywające alkoholu ponoszą zbyt małe koszty picia.²⁹

W celu zmniejszenia i zrekompensowania kosztów społecznych należy przede wszystkim zmienić wzorce picia tych, którzy koszty te generują. Konsumenci mają różne oczekiwania wobec alkoholu, dlatego działania nie uwzględniające tego zróżnicowania wywołują trudne do przewidzenia i niekoniecznie pożądane konsekwencje. Warto byłoby na przykład ocenić, czy większe oszczędności można by osiągnąć zmniejszając całkowitą liczbę osób nadużywających alkoholu (redukcja rozmiaru grupy) czy też zmniejszając ilość alkoholu spożywanego przez każdego z jej członków.

Wnioski

Analizy ekonomiczne mogą dostarczyć rządowi użytecznych informacji, pomagając w tworzeniu programów mających na celu łagodzenie zdrowotnych i społecznych skutków nadużywania alkoholu. Ekonomiczna interpretacja zjawiska jest bardzo ważna, zwłaszcza że wiąże się ze stawkami obciążeń podatkowych. Społeczne koszty konsumpcji alkoholu od dawna znajdowały się w centrum zainteresowania naukowców zajmujących się ekonomiczną stroną zagadnienia. Napotykali oni na liczne trudności metodologiczne w zakresie zbierania danych. Opublikowano wyniki wielu prac, w których stosowano różne metodologie i uzyskano różne wyniki. Rosnące zrozumienie epidemiologicznych, kulturowych oraz biomedycznych aspektów spożywania alkoholu skłania do zastosowania podejścia opartego na wzorcach spożycia. Wydaje się, że badania i zestawienia uwzględniające wewnętrzne zróżnicowanie populacji konsumentów byłyby bardziej użyteczne.

Bibliografia

- Adrian, M. (1988). *Social costs of alcohol*. Canadian journal of Public Health 79, 316-22.
- Ashton, T., & Casswell, S. (1984). *Estimated cost of alcohol to the New Zealand public hospital system*. New Zealand Medical Journal, 97, 683-686.
- Becker, G. S., Grossman, M., & Murphy, K. M. (1991). *Rational addiction and the effect of price on consumption*. American Economic Review, 81, 237-241.
- Becker, G. S., & Murphy, K. M. (1988). *A theory of rational addiction*. Journal of Political Economy, 96, 675-700.
- Berry, R. E., & Boland, J. P. (1977). *The economic cost of alcohol abuse*. New York: Free Press.
- Berry, R. E., Boland, J. P., Smart, C., & Kanak, J. (1975). *The economic cost of alcohol abuse*. Brookline, MA: Policy Analysis Inc.
- Best, J. (1987). *Rhetoric in claims-making: Constructing the missing children problem*. Social Problems, 34, 101-121.
- Blum, T. C., Roman, P. M., & Martin, J. K. (1993). Alcohol consumption and work performance. *Journal of Alcohol Studies*, 54, 61-70.
- Blumberg, L. J. (1992). *Second best alcohol taxation: Balancing appropriate incentives with deadweight loss*. Praca dyplomowa, Wydział ekonomiczny, University of Michigan.
- Boadway, R. W., & Wildasin, D. E. (1984). *Public sector economics* (2nd ed.). Boston, MA: Little, Brown & Co.
- Buck, D., Godfrey, C., & Sutton, M. (1996). *Economic and other views of addiction: Implications for the choice of alcohol, tobacco and drug policies*. Drug and Alcohol Review, 15, 357-368.
- Chetwynd, J., & Rayner, T. (1985). *The economic costs to New Zealand of lost production due to alcohol abuse*. New Zealand Medical Journal, 98, 694-7.
- Choi, B. C. K., Robson, L., & Single, E. (1997). *Estimating the economic costs of the abuse of tobacco, alcohol and illicit drugs: A review of the evidence and Canadian data sources*. Chronic Diseases in Canada, 18, 149-165.
- Coase, R. H. (1954). *The problem of social costs*, journal of Law and Economics, 1-44.
- Collins, D. J., & Lapsley, H. M. (1991). *Estimating the economic costs of drug abuse in Australia* (Monograph Series No. 15). Canberra, Australia: Australian Government Publishing Service.
- Collins, D., & Lapsley, H. (1996). *The social costs of drug abuse in Australia in 1988 and 1992*. Canberra, Australia: Australian Government Publishing Service.
- Cook, P. (1991). *Social costs of drinking*. W: O. G. Assland (Ed.), *Expert meeting on the negative social consequences of alcohol use: 27-31 sierpnia 1990*. (str. 49-94). Oslo, Norwegia: Ministerstwo Zdrowia i Opieki Społecznej.
- Cook, P., & Tauchen, G. (1982). *The effects of liquor taxes on heavy drinking*. Bell Journal of Economics, 13, 379-90.
- Crofton, J. (1987). *Extent and costs of alcohol problems in employment: A review of British data*. Alcohol, 22, 321-5.
- Cruze, A., Harwood, H., Kristiansen, P., Collins, J., & Jones, D. (1981). *Economic costs of alcohol and drug abuse and mental illness*. Research Triangle Park, NC: Research Triangle Institute.
- Dasgupta, P. S., & Heal, G.M. (1979). *Economic theory and exhaustible resources*. Welwyn, England: James Nisbet & Co. Cambridge University Press.
- Diamond, P. (1974). *Consumption externalities and imperfect corrective pricing*. Bell Journal of Economics, 5, 526-538.

- DiNardo, J. (1991). *A critical review of the estimates of the costs of alcohol and drug use*. W: S. MacDonald and P. Roman (Eds.), *Drug Testing in the Workplace: Research advances in alcohol and drug problems*. W S. MacDonald i P. Roman (Eds.), (Tom 11., str. 57-76). New York: Plenum.
- Edwards, G., Anderson, P., Babor, T. F., Casswell, S., Ferrence, R., Giesbrecht, N., Godfrey, C., Holder, H. D., Lemmens, P., Makela, K., Midanik, L. T., Nostrom, T., Osterberg, E., Romelsjo, A., Room, R., Simpura, J., Skog, O.J. (1994). *Alcohol policy and the public good*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- French, M. T., & Martin, R.F. (1996). *The costs of drug abuse consequences: A summary of research findings*. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 13, 456-66.
- Grant, M., & Litvak, J. (Eds.). (1998). *Drinking patterns and their consequences*. Washington, DC: Taylor & Francis.
- Greenfield, T. K. (1996, July). *Consumption and risk patterns: Who buys and who pays?* Praca przedstawiona w Winter School, Brisbane.
- Greenfield, T. K. (1997). *Alcoholism, alcohol problems, and social policies*. *Advances in Bioethics*, 3, 221-256.
- Greenfield, T. K. (1998). *Evaluating competing models of alcohol-related harm*. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 22, 52S-62S.
- Greenfield, T. K., Midanik, L.T. , & Rogers, J.D. (listopad 1997). *A ten-year national trend study of alcohol consumption, 1984-1995: Is the period of declining drinking over?* Praca zaprezentowana podczas sympozjum Amerykańskiego Towarzystwa Zdrowia Publicznego na 125. dorocznym spotkaniu w Indianapolis.
- Greenfield, T.K., & Rogers, J.D. (luty 1997). *Alcoholic beverage choice and problem severity: Two understudied aspects of risk analysis. (Wybor napoi alkoholowych oraz problem surowości: Dwa aspekty analizy ryzyka*. Praca zaprezentowana na 2. Międzynarodowej Konferencji na temat wzorców picia i ich następstw, Perth, Australia.
- Grossman, M. (1972). *On the concept of human capital and the demand for health*. *Journal of Political Economy*, 80, 223-255.
- Grossman, M. (1993). *The economic analysis of addictive behavior*. W: M. E. Hilton and G. Bloss (Eds.), *Economics and the prevention of alcohol-related problems: Proceedings of a workshop on economic and socioeconomic issues in the prevention of alcohol-related problems. Oct 10-11, 1991, Bethesda, MD* (Monografia nr 25, str. 91-123).
- Harwood, H., Fountain, D., & Livermore, G. (1998). *The economic costs of alcohol and drug abuse in the United States, 1992*. Rockville, MD: National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism
- Harwood, H. J., Napolitano, D. M. , Kristiansen, P. L. , & Collins, J. L. (1984). *Economic costs to society of alcohol and drug abuse and mental illness: 1980*. Research Triangle Park, NC: Research Triangle Institute.
- Heien, D., & Pittman, D. (1989). *The economic costs of alcohol abuse: An assessment of current methods and estimates*. *Journal of Studies on Alcohol*, 54, 302-308.
- Heien, D., & Pittman, D. (1993). *The external costs of alcohol abuse*. *Journal of Studies on Alcohol*, 48, 450-455.
- Hilton, M., & Bloss, G. (1993). *Economic and socioeconomic issues in the prevention of alcohol-related problems*. Washington, DC: National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism
- Levy, D. & Ormstein, S. 1. (1983). *Price and income elasticities of demand for alcoholic beverages*. W: M. Galanter (Ed.), *Recent Developments in Alcoholism* (Tom 1, str. 303-345). New York: Plenum Press.
- Levy, D., & Sheflin, N. (1985). *The demand for alcoholic beverages: An aggregate time-series analysis*. *Journal of Public Policy and Marketing*, 4, 47-54.
- Luce, B. R., & Schweitzer, S.O. (1978). *Smoking and alcohol abuse: A comparison of their economic consequences*. *New England Journal of Medicine*, 198, 569-71.

- Manning, W. G., Blumberg, L., & Moulton, L.H. (1995). *The demand for alcohol: The differential response to price*. Journal of Health Economics, 14, 123-148.
- Manning, W. G., Keeler, E. B., Newhouse, J. P., Sloss, E. M., & Wasserman, J. (1989). *The taxes of sin: Do smokers and drinkers pay their way?* Journal of the American Medical Association, 261, 1604-1609.
- Manning, W. G., et al. (1991). *The Costs of Poor Health Habits*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Markandya, A., & Pierce, D.W. (1989). *The social costs of tobacco smoking*. British Journal of Addiction, 84, 1139-1150.
- Maynard, A., & Godfrey, C. (1994). *Alcohol policy: Evaluating the options*. British Medical Bulletin, 50, 221-30.
- McDonnell, R., & Maynard, A. (1985). *The costs of alcohol misuse*. British Journal of Addiction, 80, 27-35.
- Mosher, J. F., & Beauchamp, D. E. (1983). *Justifying alcohol taxes to public officials*. Journal of Public Health Policy, 4, 422-439.
- Mullahy, J., & Sindelar, J. L. (1989). *Lifecycle effects of alcoholism on education, earnings, and occupation*, inquiry, 26, 272-282.
- Mullahy, J., & Sindelar, J. L. (1993). *Alcoholism, work, and income*. Journal of Labor Economics, 11, 494-520.
- Nakamura, K., Tanaka, A., & Takano, T. (1993). *The social cost of alcohol abuse in Japan*. Journal of Studies on Alcohol, 18, 10-11.
- Pigou, A. C. (1920). *The economics of welfare*. London: Macmillan.
- Plant, M., Single, E., & Stockwell, T. (Eds.). (1997). *Alcohol: Minimising the harm*. London: Free Association Books.
- Pogue, T. F., & Sgontz, L. S. (1989). *Taxing to control social costs: The case of alcohol*. American Economic Review, 79, 243-53.
- Rice, D. P., Kelman, S., Miller, L. S., & Dunmeyer, S. (1990). *The economic costs of alcohol and drug abuse and mental illness*. 1985. San Francisco, CA: University of California, Institute for Health and Aging.
- Room, R. (1996). *Alcohol consumption and social harm. Conceptual issues and historical perspectives*. Contemporary Drug Problems, 23, 373-388.
- Saunders, J. B., & Grant, M. *The concept of alcohol dependence: Linking pathology to patterns of dependence*. Praca \v druku
- Schweitzer, S., Intriligator, M., & Saleih, H. (1983). *Alcoholism: An econometric model of its causes, its effects, and its control*. W: M. Grant & A. W. Williams (Eds.), *Economics and alcohol consumption and controls* (str. 107-127). New York: Gardner Press.
- Sindelar, J. L. (1991). *Economic cost of illicit drug studies: Critique and research agenda. Economic costs, cost-effectiveness, financing and community-based drug treatment* (Monografia nr 113). Rockville, MD: National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism.
- Single, E. (1983). *The costs and benefits of alcohol in Ontario: A critical review of the empirical evidence*. W: M. Grant, M. Plant, & A. Williams, (Eds), *Economics and alcohol* (str. 97-106). London: Croom Helm.
- Single, E. (kwiecień 1993). *Implications of potential health benefits of moderate drinking to specific elements of alcohol policy: Towards a harm reduction approach for alcohol*. Opracowanie zaprezentowane na Międzynarodowym Sympozjum na Temat Umiarkowanego Picia Alkohol i Zdrowia, Toronto, Kanada.
- Single, E., Easton, B., Collins, D., Harwood, H., Lapsley, H., & Maynard, A. (1995). *International guidelines for estimating the costs of substance abuse*. Ottawa: Canadian Centre on Substance Abuse.
- Single, E., Robson, L., Xie, X., & Rehm, J. (1998). *The economic costs of alcohol, tobacco and illicit drugs in Canada, 1992*. Addiction, 93, 991-1006.

Varian, H. R. (1978). *Microeconomic analysis*. New York: W.W. Norton & Co.

Viscusi, W. K. (1992). *Fatal tradeoffs: Public and private responsibilities for risk*. New York: Oxford University Press.

Wagstaff, A. (1987). *Government prevention policy and the relevance of social cost estimates*. *British Journal of Addiction*, 82, 461-467.

Yen, T. S. (1994). *Cross-section estimation of U. S. demand for alcoholic beverages*. *Applied Economics*, 26, 381-392.

Przypisy

- ¹ W opracowaniach ekonomicznych termin „nadużywanie alkoholu” oznacza wszelkie aspekty spożywania alkoholu, które generują koszty. Różni się on od terminów medycznych, takich jak np. „uzależnienie od alkoholu”, które definiowane są przez konkretne kryteria diagnostyczne. Ktoś, kto prowadzi samochód w stanie nietrzeźwym i spowoduje wypadek, którego wynikiem są obrażenia ciała lub straty materialne, kwalifikuje się do kategorii działań będących skutkiem nadużywania alkoholu, choć kierowca nie musi oczywiście spełniać kryteriów medycznej definicji uzależnienia.
- ² Zob., np. Best (1987) i Room (1996).
- ³ Zob., np. Adrian (1988); Collins & Lapsley (1996); Harwood, Fountain, & Livermore (1998); McDonnel & Maynard (1985); Nakamura, Tanaka, & Takano (1993); Rice, Kelman, Miller, & Dunmeyer (1990); Single, Tobson, Xie, & Rehme (1998).
- ⁴ Zaczerpnięto z Single et al. (1998).
- ⁵ Wartość „koszty ogółem”, o ile nic jest to wyraźnie zaznaczone inaczej, obejmuje wszystkie określone przez autora koszty pośrednie i bezpośrednie.
- ⁶ Zob., np. Choi, Robson & Single (1997).
- ⁷ Zob. np. Grant & Litvak (1998); Plant, Single, & Stockwell (1997); Single (1993).
- ⁸ Dla celów niniejszego opracowania termin „picie umiarkowane” został określony na podstawie amerykańskich zasad żywienia, tzn. 1 lub 2 drinki dziennie dla mężczyzn oraz 1 drink dziennie dla kobiet. Zob. też Raport ICAP 1.
- ⁹ Wpływ uwzględnienia wzorców spożycia alkoholu w analizie problemu alkoholizmu omówiony został przez Thomasa Greenfielda z Alcohol Research Group, U.C. Berkeley, m.in. w: Greenfield (1996, 1997, 1998); Greenfield, Midanik, & Rodgers (1997, November); Greenfield & Rodgers (1997, Feb.).
- ¹⁰ Single et al. (1995).
- ¹¹ Zob., np. Collins & Lapsley; (1990); French & Martin (1996); Rice et al. (1990).
- ¹² Manning et al. (1991).
- ¹³ Collins & Lapsley (1996).
- ¹⁴ Rice et al. (1990).
- ¹⁵ Cook (1991).
- ¹⁶ Heien&Pittman(1989).
- ¹⁷ Heien & Pittman (1989) and Wagstaff (1987).
- ¹⁸ Saunders & Grant (1999).
- ¹⁹ W ujęciu ekonomicznym o uzależnieniu mówimy w przypadku, gdy obecny wzrost spożycia jakiegoś produktu prowadzi do wzrostu jego spożycia w przyszłości. Podejście to różni się od definicji klinicznej czy psychologicznej w tym sensie, że niektóre zachowania, które nie są uważane za nałogowe, mogą mieć nałogowy charakter (np. ćwiczenia gimnastyczne). Podobnie konsumenci kwalifikujący się do tej definicji postępują racjonalnie, jeżeli ich decyzje o obecnym poziomie spożycia uwzględniają obecne oraz przyszłe koszty i korzyści z niego wynikające.
- ²⁰ Becker, Grossman, & Murphy (1991) and Becker & Murphy (1988).

²¹ Markandya & Pierce (1989).

²² Manning et al. (1989, 1991); Pogue & Sgontz (1989); Sindeiar (1991); Wagstaff (1987).

²³ Boadway & Wildasin (1984); Dasgupta & Heal (1979); Pigou (1918); Varian (1978).

²⁴ Manning et al. (1989, 1991) Pogue & Sgontz (1989).

²⁵ Inni analitycy twierdzą, że charakter produktu utrudnia pijącym ocenę właściwą kosztów i korzyści. Zob. np. Edwardsetal. (1994).

²⁶ Pigou (1920).

²⁷ Coase (1954).

²⁸ Zob. np. Manning et al. (1989).

²⁹ Manning (1995).